

УДК 81.42+801.631.5 Галина Прокопів

(Київ)

СМИСЛОТВІРНА ФУНКЦІЯ ПРИЙМЕННИКІВ

У ВІРШОВАНОМУ МОВЛЕННІ

Статтю присвячено виявленню смислотвірного потенціалу прийменників у віршованих творах американських поетів. Актуалізація смислової значущості прийменників здійснюється за рахунок постановки їх у сильну позицію вірша (початок або кінець рядка), за допомогою рядкового переносу, анафоричного повтору, парцеляції та еліпсису.

Ключові слова: прийменник, смислотвірна функція, поетичний твір, рядковий перенос, повтор, еліпсис, парцеляція.

This article focuses on the semantic potential of prepositions in poetry of American poets. The actualization of semantic significance of prepositions is put into effect owing the fact that they are put in a strong place of a poem (the beginning or the end of a line); or due to a line transfer; or thanks to a significant repetition, ellipsis and parceling.

Key words: preposition, sense-forming function, poetry, line transfer, repetition, ellipsis, parceling.

Поетичне мовлення організоване у такий спосіб, що практично будь-який його компонент набуває нових, незвичайних властивостей, стає більш виразним і реалізує не тільки лінгвістичні й екстралінгвістичні можливості, але й потенційні, приховані у глибинних структурах мовленнєвих ланцюжків, такі, що виявляють себе лише в умовах відомої "щільності віршового ряду" [9, с. 55, 66]. Вказана обумовленість стосується всіх рівнів мови, в тому числі і граматики, адже граматичні категорії, що зазвичай діють подібно до поетичних образів [10], значною мірою створюють модель поетичного бачення світу, структуру суб'єктно-об'єктних відношень. Істотну роль у граматичній фактурі поезії відіграють передусім різноманітні прийменники. Для нашого дослідження важливішим є трактування прийменників не у руслі структурної граматикизації тексту, а з погляду того, як прийменник, завдяки своєрідній властивості до узагальнення значень, виконує основні завдання поезії у плані змісту.

Аналіз наукових доробків показав, що прийменники неодноразово потрапляли до поля зору дослідників при вивченні ними особливостей поетичних текстів різних авторів (зокрема творів російських поетів) [див., напр.: 1; 4; 7; 8]. Однак, прийменники ще не поставали предметом дослідження у віршованих творах американських поетів, що й зумовило актуальність нашого дослідження. Основною метою пропонованої розвідки є вивчення специфіки функціонування прийменників у віршованому американському мовленні. Об'єктом вивчення є синтаксичні конструкції з прийменниками в поетичному мовленні американських авторів, предметом – смислотвірний потенціал прийменників у віршованому американському мовленні. Матеріалом статті слугуватимуть твори американських поетів.

При розгляді поняття смислу надзвичайно важливо простежити корелятивність / некорелятивність значення і смислу. На відміну від значення, яке є послідовно інваріантним, об'єктивним, смисл постає дискретним, одномоментним, суб'єктивним (за А. Ю. Голобородько). Значення і смисл не протиставляються, оскільки вони посідають взаємокомплементарну позицію. Останнє мотивується

тим, що необхідною умовою пізнання є суб'єктивізація об'єктивної дійсності. Суб'єктивна інтерпретація об'єктивної реальності в поетичному мовленні репрезентована завдяки поліфункціональним зв'язкам мовних одиниць, що перебувають у зв'язках. Тому в поетичному мовленні постає система смислів, у якій одну з величин посідають первинні прийменники [3, с. 49].

Ми дотримуємося думки, що власне значення прийменника можна визначити, протиставляючи його значенням інших прийменників з тими ж самими, а не з різними співвідносними об'єктами. Лексичне значення прийменника впливає на смисл висловлювання, модифікує його. Так, у поезії Е. Паунда погляд ліричного героя звернений на (on) поверхню обличчя, підтверджуючи лише зовнішнє спостереження об'єкта: "On His Own Face in a Glass, / O strange face there in the glass! / O ribald company, O saintly host, / O sorrow-swept my fool, / What answer? O ye myriad / That strive? and play and pass, / Jest, challenge, counterlie! / I? I? I? / And ye?" [19, с. 220]; у той час як У. Уйтмен заглиблюється у (in) внутрішній світ людини: "In the faces of men and women I see God, and in my own face in the glass, in my own face in the glass" [21, с. 76]. Номінативна одиниця face – обличчя, актуалізує концепт ЛЮДИНА, як ЧАСТИНА – ЦІЛЕ [ЧАСТИНА ТІЛА – ЛЮДИНА]. Використання різних прийменників on та in підкреслює різні способи концептуалізації одного і того ж об'єкта (людини). На відміну від Е. Паунда, У. Уйтмена не влаштовує "поверхневий" погляд, адже у власному відображенні він бачить Бога, тому необхідний інший прийменник – in, що містять сему "занурення в глибину". Людина постає у образі вмістилища, всередину якого проникає погляд спостерігача.

Для збільшення виразності, експресивності опису сильних почуттів та емоцій Е. Каммінгс використовує різні прийменники with, in, without при утворенні метонімічних концептуальних моделей із лексемою heart: "i carry your heart with me (i carry it in / my heart) i am never without it" [11]. Інтонаційний переніс (enjambement) у вислові "i carry it in / my heart," на межі якого опиняється прийменник in, створює емоційно-забарвлене поетичне мовлення, адже при посередництві прийменників просторового значення, серце поета постає як матеріальний притулок душі, вмістилище любові, дружби та інших сильних почуттів та емоцій.

Як зазначалося вище, важливим елементом актуалізації прийменників є рядковий / інтонаційний переніс (анжамбеман), при якому прийменник стоїть в сильних позиціях тексту, частіше наприкінці рядка. Зазвичай віршований рядок містить в собі синтагму або речення, але якщо "відірвати" від синтагми слово і перенести його в наступний рядок, то можуть виникнути додаткові смисли, яких не могло б бути, якби не пробіл у кінці рядка. Так, прийменник out of, в семантиці якого присутня вказівка на (відправний) рух з внутрішнього простору об'єкта, як частина прийменникового сполучення sticks out у поетичному творі Р. Гоффмана (R. Hoffmann) "Games In The Attic" виступає у функції адвербіальної частки, утворюючи з лексемою sticks фразове дієслово зі значенням стирчати, випирати, витягувати, протягувати: "the long chicken leg that sticks out / of Mexico, to California" [15, с. 15]. Семантичний зсув, викликаний прийомом анжамбеман, продукує зміни у граматичному значенні, сприяючи оказіональним переходам слів із однієї частини мови у іншу, результатом чого стає "підвищення рангу морфологічної категорії" [6, с. 64]. Тому особливий статус набуває прийменник, що має адвербіальну приналежність, зазнає функціональної переорієнтації, відіграючи важливу смислотвірну роль у поетичному мовленні.

Поступове посилення ролі прийменника в поетичному мовленні виражається його "емансипацією" [7, с. 176], яка "ґрунтується на розумінні прийменника як імені" [1, с. 241]. Цікавий під цим кутом є випадок "редукції субстатива" [5, с. 76] після прийменника, коли все семантичне

навантаження падає саме на нього: "Come on my house and I put you one in" [13, с. 337]. У поетичному творі Р. Фроста "The Ax-Helve" франкомовний канадієць запрошує автора до свого дому із подальшою пропозицією заміни рукоятки сокири для рубання дрів, при цьому все семантичне навантаження вислову падає на займенник one та прийменник in, який виступає в ролі адвербіальної частки.

У віршованому тексті автор підкреслює, що необхідно черпати натхнення з природи при виробництві рукоятки сокири, а саме дотримуватися ліній зерна пшениці, виступаючи противником машинного виробництва: "He showed me that the lines of a good helve / Were native to the grain before the knife / Expressed them, and its curves were no false curves / Put on it from without" [13, с. 339]. Прийменники в поетичному контексті частково "наповнюються" значенням, при цьому відбувається перерозподіл та актуалізація лексичного значення між іменниками і прийменниками. Крім того, у семантиці давньоанглійського прийменника without існує вказівка на знаходження предмета за межами замкнутого простору, про який йде мова (природного середовища), або рух за межі того простору [2, с. 275].

Інший приклад актуалізації смислової значущості прийменника наведемо з поезії У. Уйтмена: "O Me! O Life!" Поет вдається до прийому нанизування однофункційних паралельних конструкцій з прийменником of, розширюючи горизонти образної мови: "Oh me! Oh life! of the questions of these recurring, / Of the endless trains of the faithless, of cities fill'd with the foolish, / Of myself forever reproaching myself, (for who more foolish than I, and who more faithless?) / Of eyes that vainly crave the light, of the objects mean, of the struggle ever renew'd, / Of the poor results of all, of the plodding and sordid crowds I see around me, / Of the empty and useless years of the rest, with the rest me intertwined, / The question, O me! so sad, recurring – What good amid these, O me, O life?" [16, с. 139]. Прийменник of наділений у поета "особливою силою" і зустрічається там, де "згущується сенс вірша". Крім того, він стоїть на початку реплік, несучих принципово нову думку, при цьому спостерігається синкретизм смислів і граматичних характеристик слова, в результаті чого народжується цілий "світ" образів, декларується (без детальної вербалізації) філософія життя поета.

Незважаючи на те, що значення прийменника of та його матеріальна форма є іконічними, з усіх англійських прийменників, він є фонологічно найслабшим, зазвичай редукується, перетворюючись на клітик, і фактично не сприймається на слух, когнітивна граматика доводить, що of передає певний зміст, і саме він зумовлює граматичну поведінку прийменника [17, с. 73]. Різні конкретні смисли, експліковані прийменником of, об'єднуються у межах узагальненого, схемного (schematic) поняття, яке можна визначити як "внутрішньо притаманні, суттєві (intrinsic) відношення певного типу між двома учасниками", що створюють мінімальну концептуальну відстань між учасниками посесивних відношень [там само, с. 77], які поєднують дві сутності – володаря (Possessor) і приналежне (Possessed) [там само, с. 173; 18, с. 51]. Анафоричне використання прийменника of у віршованому тексті слугує передачі посесивних відношень між сутностями, сприяє поєднанню в контексті глибинних філософських смислів.

Актуалізація прийменників здійснюється не лише за рахунок постановки їх у сильну позицію вірша (початок або кінець рядка), а й за допомогою графічних засобів, наприклад курсиву. Так, розглянемо поетичний твір "Birches" Р. Фроста, в якому гойдання на березах ліричного героя супроводжується рухом вгору і поверненням вниз: "And climb black branches up a snow-white trunk / Toward heaven, till the tree could bear no more" [20, с. 122]. У семантиці прийменника toward, що поет виділив курсивом, присутня просторова, часова та функціональна спрямованість в бік об'єкта,

на відміну від прийменника *to, toward* показує лише напрям руху без досягнення пункту призначення, важливим постає поняття неконтактності з об'єктом [2, с. 254]. Номінативна одиниця *heaven* – небо, небесний простір (тут НЕБО стоїть замість БОГ), сполучаючись з прийменником *toward* зберігає ідею устремління до Вищих Сфер. Очевидним є те, що вірш про одвічне метання людини між земним та небесним.

Подібний намір лише наблизитися до небес Р. Фрост озвучує у поетичному тексті “*After Apple Picking*”: *My long two-pointed ladder's sticking through a tree / Toward heaven still*” [20, с. 10]. Безперечно, символічною тут явно є встромлена в землю, та спрямована крізь віття дерев у небеса драбина, але прийменник вказує, що у автора інші плани, не досягнути небес, а лише наблизитися до них, підкреслюючи прагнення людини частково піднятися за межі цього світу.

Для сучасного поетичного тексту властиві ненормативні синтаксичні конструкції. Н. А. Ніколіна, розглядаючи зв'язок позиції прийменника і його семантики в поетичному тексті, зауважує, що “скорочення елементів синтаксичної структури призводить до розширення і ускладнення семантики слів, які маркують позицію, що залишається незаміщеною. У сучасній поезії такими сигналами-маркерами все частіше виступають прийменники. Такий еліпсис відсутніх членів прийменникового словосполучення робить акцент на прийменнику, який набуває особливої семантичної значимості” [7, с. 140]: “*the pleasure of that pressure ... over / and supports my head. Every other place / is latent from here. It's / as if I were seeing myself / propped on my hand, with ... / putting something loud in the mouth ... / an egg, an arena*” [14]. У той же час використання багатокрапки говорить про неповноту висловлювання: об'єкт дії мислиться присутній, просто він не названий.

У наступному прикладі аномалія поетичного тексту створена абсолютизацією прийменника *in*, який постає смисловим центром, “ядром” поетичного твору. Автор вдається до різних способів виділення прийменника (лапки, зміна шрифту, постановка в кінці речення, відділення від основного висловлювання комами) для підкреслення його смислової значимості у поетичному творі, внаслідок чого прийменник розуміється як синтез всіх своїх можливих значень: просторових, темпоральних, адитивних та інших: “*And now there is no “in” in anything? any / deeper or more intimate forage, language / any knowledge of the in is some effect I / can no longer resist. Have no idea what stop I am. / grassy drawing on white is / for me to show, to show me it, in*” [12, с. 27]. У даних випадках відбувається перерозподіл семантичного навантаження між членами висловлювань, при цьому прийменник “перетягує” на себе значення всього прийменникового словосполучення. Мовленнєвою причиною нетрадиційного використання прийменників найчастіше постає вплив семантичної аналогії на прагнення автора до створення ефекту несподіваності.

Для відокремлення всіх частин мови, в тому числі і прийменників, американська поетеса Райт К. Д. (Wright C. D.) використовує прийом парцеляції, що призводить до розширення семантичного поля кожної лексеми: “*No. IT WORST. DESTROYS. None. Possibility. Pitched. Of Friendship. Past. With. Pitch. Others. Of. It. Grief. Insures. Its. More. Isolation. Pangs. It. Will. Neglect. Its. Schooled. Body. At. Abandoned. Forepangs. No. Wilder. Longer. Wring. Is. Comforter. Anything. Where Few. Where. Crimes. Is. Entail. Your. Worse. Comforting. Punishment. Cries. Than. Heave. Generous. Herds-long. Fault. Huddle. Of. Woe. Putting. World-sorrow. Oneself. On. Entirely. Age-old. In. Anvil. Another's. Wince. Hands. And. Where. Sing. Where. Sing. Is its shepherd. And. What. Is. What is. THE THING. Keeping. It*” [22, с. 123]. При цьому кожен компонент поетичного твору самостійно предикований і являє собою речення, де інтонаційні межі фрази не збігаються з граматичними членами речення, де член речення може оформлятися граматично й інтонаційно.

Таким чином, у поетичному мовленні специфіка прийменників полягає у тому, що їх семантика й актуалізований смисл не замикаються онтологічними властивостями та словниковим значенням, а розширюються і набувають перетворень завдяки особливим умовам функціонування. При цьому, прийменники в певних поетичних контекстах можуть частково “наповнюватися” значенням і навіть ставати смисловою та емоційною доміантою вірша. Актуалізація цієї частини мови здійснюється за рахунок постановки їх у сильну позицію вірша (початок або кінець рядка), за допомогою рядкового переносу, анафоричного повтору, парцеляції та еліпсису. На тлі цієї картини спостерігається розширення семантичних можливостей непохідних прийменників у поетичному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Н. М. Язык философии и язык поэзии – движение навстречу (грамматика, лексика, текст) : [монографія] / Азарова Наталия Михайловна. – М. : Логос / Гнозис, 2010. – 496 с.
2. Аксененко Б. Н. Предлоги английского языка : справочное пособие / Б. Н. Аксененко. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1956. – 318 с.
3. Загнітко А. П. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : монографія / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк]. – Донецьк : Вебер (Донецька філія), 2009. – С. 45–66.
4. Зубова Л. В. Язык поэзии Марины Цветаевой (фонетика, словообразование, фразеология) / Л. В. Зубова. – СПб. : Издательство ГУ, 1999. – 264 с.
5. Конюшкевич М. И. Предлог как синтаксеообразующий формант и структура синтаксемы / М. И. Конюшкевич // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – № 14. – С. 73–79.
6. Матвеева Н. А. Эволюция ритмического оформления английского стиха и его концептуального содержания : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Матвеева Наталья Александровна. – Коломна, 2009. – 233 с.
7. Николина Н. А. Активные процессы в языке современной русской художественной литературы. – М. : Гнозис, 2009. – 336 с.
8. Плунгян В. А. Предлоги как ключ к поэтическому миру : над и под у Ахматовой / В. А. Плунгян // Сокровенные смыслы : Слово. Текст. Культура : сб. статей. – М., 2004. – С. 319–332.
9. Тынянов Ю. Н. Проблема стихотворного языка / Тынянов Юрий Николаевич. – М. : Советский писатель, 1965. – 304 с.
10. Якобсон Р. Поэзия грамматики и грамматика поэзии / Р. Якобсон // Семиотика. – М. : Радуга, 1983. – С. 465–473.
11. Cummings E. E. Complete Poems 1904–1962 [Електронний ресурс] / Ed. G. J. Firmage. – New York : Liveright, 1991. – P. 766. – Режим доступу : <http://goo.gl/ePNfys>.
12. DuPlessis R. B. Drafts 1–38, Toll [Електронний ресурс]. Wesleyan Poetry Series. – 2001. – 296 p. – Режим доступу : <http://goo.gl/UjFkYE/>

13. Frost R. The Aх-Helve [Электронный ресурс] : The Atlantic Monthly, 1917. – VOL. 130. – NO. 3. – P. 337–339. – Режим доступа : <http://goo.gl/3jzKFa>.
14. Hejinian L. The Guard [Электронный ресурс]. – Tuumba Press, 1984. – Режим доступа : <http://goo.gl/euNgP1>.
15. Hoffmann R. Games in the Attic. The Scientist, 1989 [Электронный ресурс] : Lyrikvänner, 1992. – P. 15. – Режим доступа : <http://goo.gl/MyEOwH>.
16. Leaves of Grass. The poems of Walt Whitman [Электронный ресурс]. With introduction by Ernest Rhys. – London, 1886. – 318 p. – Режим доступа : <http://goo.gl/DWTsBW>.
17. Langacker R. W. Grammar and conceptualization / R. W. Langacker. – Berlin & New York : Mouton de Gruyter, 1999. – 427 p.
18. Langacker R. W. Possession and possessive constructions / R. W. Langacker // J. R. Taylor, R. E. MacLaury (eds). : Language and the Cognitive Construal of the World. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1995. – P. 51–79.
19. Pound E. Poems [Электронный ресурс] : TheWord's Poetry Archive, 2012. – 2001. – 336 p. – Режим доступа : <http://www.poemhunter.com>.
20. The Poetry of Robert Frost: The collected poems, complete and unabridged / Robert Frost [edited by Edward Connery Lathem]. – New York : Henry Holt and Company, 1979. – 610 p.
21. The Walt Whitman Archive [Электронный ресурс] / ed. Folsom and Kenneth M. Price. – Lincoln NE : Center for Digital Research in the Humanities University of Nebraska, 2002. – P. 76. – Режим доступа : <http://goo.gl/kieehe>.
22. Wright C. D. Steal Away: Selected and New Poems [Электронный ресурс] / C. D. Wrigh. – Port Townsend: Copper Canyon Press, 2002. – 233 p. – Режим доступа : <https://goo.gl/qGc0fg>.